

זכרון עולם

האשה החשובה ודפנת צדקה וחסד מרת **ורדה שניצר** ע"ה ב"ר מאיר ז"ל תנצב"ה

בית המדרש דחסידי סוכטשוב

כולל דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה" ע"ש הר"ח ח' ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש למגידי שיעור "דף היומי"

חולמ סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

איש חי רב פעלים רודף צדקה וחסד ר' **משה שניצר** ז"ל ב"ר מנחם מנדל ז"ל תנצב"ה

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, כ"ט ניסן תשפ"ה

מסכת מכות י"ט-שבועות ב' ♦ פרה ו', א' - ז', א'

גליון מס' 1353

השבוע בגליון

♦ ספר תורה ותלמיד חכם שנפלו, את מי יש להרים תחילה?

♦ האם מותר לשבת בעת עריכת ההקפות בשמחת תורה?

♦ ספר תורה המונח על בימה מוגבהת

♦ קריאת התורה על שולחן נמוך

♦ עמידה בעת פתיחת ארון הקודש

♦ והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית

♦ פסיקת דין שלא על פי עדות

♦ דיני תורה על גידול ילדים

♦ חתימה על ציות לפסק הדין

♦ חובת הקריעה על ירושלים ומקום המקדש

♦ האם תושבי ירושלים חייבים קריעה?

מחשפט שלמה בראי "חושן משפט"

מדוע חפצה אם התינוק המת בתינוק לא לה?

"משפט שלמה" כמקור לכללי דין תורה

דף כב/כמה טפשאי

ספר תורה ותלמיד חכם שנפלו, את מי יש להרים תחילה?

הרמב"ם (הל' ס"ת פ' י' הל' ב') כתב, שמצווה ואף חובה לכבד את ספר התורה, ובכל מקום שהוא מצוי בו, יש לנהוג בכבוד ראש, ביראה ובפחד. מדברי הראשונים עולה, כי חיוב זה הינו מדאורייתא, כלהלן (עיי' מבי"ט ב"קריית ספר" הל' ספר תורה פ"י, וע"ע "דעת קדושים" יו"ד רפ"ב ס"ק א' ועיי' "גידולי הקדש" על הל' סת"ם יו"ד סי' רפ"ב ס"ק ג').

את מי יש להרים תחילה: מאורע מצער אירע בעיר פאקש שבהונגריה. רב העיר, הגאון רבי יואל אונגר זצ"ל, בעל שו"ת ריב"א, כובד בהוצאת ספר התורה מארון הקודש, אלא שתוך כדי הילוכו הוא כשל ונפל לארץ כשספר התורה עמו. תלמידו שעמד לידו, הזדרז להעמידו על רגליו, ולאחר מכן גם הרים את ספר התורה (ספר "מזכרת פאקש" כרך א' פ"ה). מעשה זה עורר דיון בין הפוסקים, האם טוב עשה תלמיד זה, או שמא, היה עליו להרים את ספר התורה בראש ובראשונה.

בסוגייתנו מתבטא רבא "כמה טפשאי שאר אינשי, דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה. דאילו בס"ת כתיב ארבעים, ואתו רבנן בצרו חדא", כלומר, אותם בני אדם הקמים לכבוד ספר התורה ואינם קמים לכבוד החכמים לומדי התורה, נוהגים שלא בהגיון, שהרי חכמים הם מפרשי התורה, וכגון, התורה אמרה "ארבעים יכנו" וחז"ל דרשו "ארבעים חסר אחת".

לכאורה, משמע מסוגייתנו, כי כבוד תלמידי חכמים עדיף על כבוד התורה, שהרי הם מפרשי התורה. אלא, שעל כך מקשים הראשונים מן המבואר במסכת קידושין (לג/ב), כי החיוב לעמוד בפני ספר תורה נלמד בקל וחומר מן החיוב לעמוד מפני תלמידי חכמים: "מפני לומדיה עומדים, מפניה לא כל שכן", היינו, מעלת ספר התורה גדולה ממעלת לומדי התורה, שהרי כל חכמתם ממנה היא. מוכח, איפוא, שכבוד ספר התורה עדיף.

כבוד ספר התורה עדיף: לפיכך, מבארים הר"ן והמאירי (קידושין, שם), כי אמנם כבוד ספר

כח הרצון

לפני שנים רבות אירע מעשה אותו נוהג היה החפץ חיים לספר בעת שרצה לעורר את השומעים.

קנטוניסט!

היו ימים שבהם הצטמרו האנשים כשלחלל האוויר נזרקה המילה הנוראה הזו, הטומנת בחובה דמעות רבות מספור של ילדים רכים שנקרעו מחיק אימותיהם על ידי הקוזקים, כשהם מותירים אחריהם בעיירה הדלה, לבבות נכאים מצער וחוסר אונים.

אף גורלו של יוס'לה לא שפר עליו. ילד מחונן היה, את כל מילות הרבי שתה בשקיקה ועם ערב, בבואו לביתו המט ליפול, ישב אל השולחן הרעוע לאור עששית נפט מעלה עשן ושינן את אשר לימדו רבו. בזווית החדר היתה עומדת אמו האלמנה שיוס'לה היה תנחומיה היחידים לאחר שנלקח ממנה בעלה ז"ל באבחת גרזן של קוזק שתוי, וכשדמעות-אושר תלוים בזוויות עיניה היתה לוחשת לעצמה את המילים שנהג בעלה ר' אשר לפזם בעת לימודו, <<

לעילוי נשמת

הר"ר **אברהם יצחק שנור** הי"ד ב"ר אהרן ורצה הי"ד

נלב"ע ד' באייר תש"ח **תנצב"ה**

הונצח ע"י ידידיו הר"ר **אבי שנור** ומשפ' שיחיו - סביון

זעילוי נשמת

מרת **רייצא רחל סימינובסקי** ע"ה

ב"ר דוד אליהו ובאשה טופל ז"ל

נלב"ע א' באייר תשס"ט

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

מרת **בלה רחל פרנקל** ע"ה

ב"ר פישל ז"ל

נלב"ע ג' אייר תשע"ד

תנצב"ה

זעילוי נשמת

הר"ר **יצחק דוד ברצלר** ז"ל

ב"ר אהרן ז"ל

נלב"ע ב' באייר תשס"ז

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **זרח פלוק** ז"ל ב"ר מרדכי ז"ל

נלב"ע כ"ח בניסן תשי"ט **תנצב"ה**

הונצח ע"י בנו ידידיו הר"ר **אברהם פלוק** ומשפ' שיחיו - ת"א

התורה עדיף על כבוד לומדי התורה. אלא שרובא בקש להעיר את תשומת לב ההמון, שעליהם לעמוד גם מפני החכמים, שהם הם המפרשים להם את כוונת התורה, שלכבודם הם חרדים.

אכן, להלכה כתב ה"דרישה" (י"ד סי' רפ"ב), שכבוד ספר התורה עדיף מכבוד לומדיה (עיי' "ציץ אליעזר" חלק י"ז סי' ל"ט).

לדעת גדולי האחרונים, המהרי"ט וה"פני יהושע" (קידושין שם) וכן בעל ה"שבות יעקב" (סי' י"א בסוגריים), שתי הסוגיות אינן סותרות זו את זו. שכן, רבא בסוגייתנו מתייחס לחכמים מופלגים המפרשים את התורה, וכבודם של אלו רב מכבוד ספר התורה. ואילו הגמרא במסכת קידושין מתייחסת ללומדי התורה, שכבודה עדיף מכבודם.

דף כב/ב דקיימי מקמי ספר תורה

האם מותר לשבת בעת עריכת ההקפות בשמחת תורה?

בסוגייתנו מבואר, כי חובה לקום מפני ספר התורה, וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" י"ד סי' רפ"ב סעי' ב'): "הרואה ספר תורה כשהוא מהלך, חייב לעמוד לפניו, ויהיו הכל עומדים עד שיעמוד זה שמוליו ויגיענו למקומו, או עד שיתכסה מעיניהם". לפיכך, בעת הגבהת ספר התורה יש לעמוד, אך אין חובה לעשות כן בעת פתיחת ארון הקודש, אלא שיש נוהגים לעמוד מפני כבוד ספר התורה (ט"ז י"ד סי' רמ"ב ס"ק י"ג), וכן יש המקפידים לעמוד בעת קריאת התורה בציבור. במאמר זה נדון אם מותר לשבת בעת עריכת ההקפות והריקודים עם ספרי התורה בחג שמחת תורה, ולשם כך עלינו לעמוד על שורשי הלכות העמידה מפני ספר התורה.

ספר תורה המונח על בימה מוגבהת: הרשב"א (שו"ת ח"ג סי' רפ"א) כתב, כי כאשר ספר התורה מונח על הבימה אין חובה לעמוד לפניו, שכן, ספר התורה נמצא ב"רשות אחרת" (רמ"א י"ד סי' רמ"ב סעי' ח'). היינו, בזמנם הבימה וסביבותיה היו מוגבהים מקרקע בית הכנסת, ועל כן, הנמצא בבית הכנסת אינו חייב לעמוד לכבוד ספר התורה הנמצא במקום אחר. כמו כן, כאשר הבימה מוקפת גדר בגובה עשרה טפחים, הרי היא מהווה רשות נפרדת.

הט"ז (י"ד סי' רמ"ב ס"ק י"ג) הוסיף וכתב, כי גם כאשר קרקע הבימה אינה מוגבהת, די בכך שהבימה עצמה נחשבת כרשות נפרדת מבית הכנסת (עיי' שגובה עשרה טפחים ורוחבה ואורכה ארבע אמות. וב"פרי מגדים" או"ח סי' קמ"א ס"ק ג' צ"ח ד' טפחים) כדי לייחדה כמקום בפני עצמו, ולפיכך, מעיקר הדין אין חובה לעמוד בעת קריאת התורה.

אכן, ה"שולחן ערוך" (או"ח סי' קמ"א סעי' ד') פסק: "אין צריך לעמוד מעומד בעת שקורין בתורה". והוסיף הרמ"א (שם) "ויש מחמירין ועומדין", משום שבשעת הקריאה צריך השומע להעלות בדעתו, כאילו באותה שעה הוא מקבל את התורה בהר סיני, ובמעמד הר סיני כל ישראל עמדו ("משנה ברורה" שם).

קריאת התורה על שולחן נמוך: לכאורה, כאשר ספר התורה מונח על בימה הנמוכה מעשרה טפחים, כגון, על שולחן נמוך, על כל המתפללים לעמוד בשעת קריאת התורה בציבור. אולם, ה"מגן אברהם" (או"ח סי' קמ"א סעי' ד') מחדש היתר נוסף, והוא, כי החובה לעמוד מפני ספר תורה חלה כאשר הוא אינו מונח במקומו. לפיכך, מאחר שבשעת הקריאה בתורה, מקומו של ספר התורה הוא על הבימה, אין חובה לעמוד מפניו.

לאור חידושו זה של ה"מגן אברהם" הוסיף ה"פרי מגדים" ("משבצות זהב" או"ח סי' קמ"א ס"ק ג'), כי גם כאשר ספר התורה אינו מונח על הבימה אלא נתון בזרועותיו של החזן, כגון, בעת אמירת תפילת "יזכור" וכדומה, אין צריך לעמוד מפניו, שהרי הוא "במקומו", כלומר, בזמן זה מקומו של ספר התורה הוא בידי החזן.

עמידה בעת פתיחת ארון הקודש: כאשר נבוא להכריע אם יש לעמוד בעת פתיחת ארון הקודש, נמצא, כי שני ההיתרים שמנינו לעיל תקפים באופן זה. שהרי, ארון הקודש הוא רשות נפרדת מבית הכנסת, וכמו כן, ספר התורה נמצא במקומו. אמנם, נהגו לעמוד בעת פתיחת ארון הקודש, ועל הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל מסופר, כי אף בזקנותו המופלגת החמיר על עצמו לעמוד אפילו בשלהי צום יום הכיפורים בתפילת הנעילה בה ארון הקודש פתוח (הקדמה ל"קונטרס עבודת התפילה" ליה"כ ועיי' בשו"ת "פנים מאירות" ח"א סי' ע"ד, שו"ת "חתם סופר" חו"מ סי' ע"ג, "שער חיים" על שער אפרים" הל' קריאת התורה שער י' אות י"ט).

אולם, בבואנו לדון אם חובה לעמוד בעת עריכת ההקפות בשמחת תורה, נמצא, כי שני ההיתרים הנזכרים לעיל אינם תקפים בזמן זה. שכן, ספר התורה אינו מונח ברשות אחרת, כי אם במקום אחד עם המתפללים, וכמו כן, הוא אינו מונח במקום מסוים אשר ניתן לומר עליו כי הוא "מקומו", אלא הוא מיטלטל ברחבי בית הכנסת. ואמנם, בעל ה"ערוך השולחן" (י"ד רפ"ב סעי' ה') כתב, כי בעת עריכת ההקפות יש לעמוד, ורק בהפסקות שביניהן, כאשר ספרי התורה עומדים במקום אחד, מותר לשבת. גם ה"חזון איש" זצ"ל נהג כן, וכאשר ביקש לשבת, נטל עמו ספר תורה, מאחר שבאופן זה אין חובה לעמוד מפני ספרי תורה אחרים ("דינים והנהגות" פרק כ' סעי' כ"ח).

בספר "שמירת שבת כהלכתה" (פרק כ"ד הערה ק"ח) כתב, כי "בשעת הצורך" מותר לשבת, אם ספר התורה מוקף על ידי מעגל צפוף של אנשים, שאין ביניהם רווחים הגדולים משלושה טפחים, כך שהם חוצצים בין ספר התורה לאדם המצוי מחוץ למעגל.

ל"פלפולא דאורייתא" נציין סברה מעניינת ששמענו מתלמיד חכם חשוב, להקל בישיבה בזמן עריכת ההקפות. לדעתו, גם בשעת עריכת ההקפות נחשב ספר התורה כנמצא ב"מקומו", מאחר שאין הוא מהלך ממקום מסוים למקום אחר, אלא כעת משתמשים בו באופן זה.

"את נחמתי בעיני...". או אז נכנסה אל המטבח החשוק כדי לשפות חלב על הכירה. אל כוס החלב החם הוסיפה באהבה שאין לה גבולות, קוביית סוכר, שיהיה לו קצת מתוק ליתום שלי, והגישה ליוס'לה את כוס החלב המתוק והחם.

לא הרבה זמן נתנו להם מפקדי הקוזקים להבין כי יותר לא יראו האחד את זולתו. היה זה השכם בבוקר עת הכינה האלמנה את שיקק האוכל המיועד לחידר, בעוד בנה גם שנת ישרים בקיטון הצר שליד המטבח. דפיקות עזות נשמעו על דלת הבית ותוך שניות מספר היה יוס'לה לפות בידיו השריריות של חייל אדיש שכלל לא שמע את זעקותיה הנואשות של האם האומללה. כשיוס'לה כבר היה על מפתח הדלת התעשתה לפתע האלמנה וזעקה אלמותית נורקה מגרונה: "יוס'לה בלייבט אאיד! - השאר יהודי!"

כמוהו כיס'לה נחטפו באותו יום מר ונמרה ילדים רבים שנלקחו תחילה ל"חינוך" אצל איכרים נבערים וגסי רוח, כדי להכשירם לשמש כחיילים בצבא הוד מלכותו, הצאר. הללו העבידו בעבודות פרך והאכילו בצמצום רב, זאת מלבד התעללויות השכיחות ביהודונים הקטנים. כך נותקו אלפי ילדים בני עמנו מכור מחצבתם ועם הזמן נשכחה מהם כליל מורשת בית אבותיהם.

צווחתה האחרונה של אימו לא הרפתה ממנו ובשכבו בלילות הקרים על מזרון קש מעופש, היתה מהדהדת באזניו הקריאה "יוס'לה בלייבט אאיד!". הרבה לא היה באפשרותו מה לעשות כדי לממש את צוואתה של אימו, אך על דבר אחד הקפיד וממנו לא מש - קריאת שמע שעל המיטה. דווקא היא מבין שאר כל התפילות נשארה חקוקה בליבו. בכל לילה היה מפזם את "קריאת שמע" ו"המלאך הגואל" באותו ניגון ערב בו היתה אמו קוראת עמו קריאת שמע.

יוס'לה בגר והיה לאיש, העבודה החקלאית המפרכת חישה את גופו ועתה כלל לא דמה לילד השברירי שלמד תורה לאור עששית הנפט. דמות תמירה וחסונה היתה לו, כזו המיועדת לשרות קרבי עם הקוזקים.

במלאה לו עשרים קרא לו האיכר שהפך לאביו מכורח המציאות ואמר: הבט נטשה - זה היה שמו החדש - שם, מעבר לדלת ממתנים לך חיילים כדי לגייסך. אני עשיתי את שלי וחישלתי אותך. כעת משבגרת עליך להתכונן למשימת חי"ך - שירות מפורא בצבא הצאר. לך!

יוס'לה הלך, וכי ברירה היתה לו? במחנה הצבאי פגש אי מי מתבריו לעיירה שלמברכה הצער המירו את דתם. מעטים היו הקנטוניסטים שהצליחו לשרוד תקופה זו ולשמוע במאמץ עילאי ובמסירות נפש על הניצוץ היהודי שלא יכבה, יוס'לה זכה להיות אחד מהם. אולם, אף אותם מעטים, לאחר שסיימו את שנות הסבל והיסורים כשהם כבר קרובים לימי הזיקנה, שבו לריכוזי היהודים שברוסיה, בורים גמורים שלא יודעים צורת אדם וכמובן שלא הכירו את דיני ומנהגי ישראל. בדרך כלל אירחו הקהילות את האומללים בסבר פנים יפות והללו היו יושבים רוב היום בבית הכנסת ומסתובבים בין הלומדים.

אף לעיירה "ליפנישוק" שליד וילנא הגיע קנטוניסט מגודל שהשתחרר מהצבא וקבע לו את מקומו בחצר בית הכנסת, היה זה יוס'לה מיוענו. באותה עת למדו בבית הכנסת מסכת יבמות בשיעור המשניות שבין מנחם לערביט, והנה שומע הקנטוניסט את הלומדים חוזרים על המילה "יבם" פעמים רבות.

בתקופה ההיא היה הכינוי לגוי רוסי "יון", משום שהעם הרוסי השתייך ל"כנסייה היוונית". בשמוע הקנטוניסט את הלומדים מזכירים בלימודם "יבם", חשב לעצמו "וכי איזה "יון" נמצא כאן? על אודות מי הם מדברים? וכשהבית סביבותיו ונוכח שאין שום גוי בבית הכנסת, הגיע למסקנה שהם מרכילים ומלגלים על אודותיו שהוא "יון-רוסי נכרי", מאחר ששירת שנים רבות את הצאר הרוסי. יוס'לה נפגע עד עמקי נשמתו, ופנה אל הלומדים בכאב, כשהוא שואלם בשפתו העילגת: "וכי אינכם מתביישים לשחוק עלי ולכנותני "יון" אחר הסבל הרב שעברתי, וכי מהי אשמתי שגזלתי מביתי בילדותי?"

הלומדים ההמומים מדבריו ניסו לפייסו ולהסביר לו שלא קראוהו "יון" ולא שוחחו על אודותיו,

המקור לדיני כבוד ספר תורה: אחר שנוכחנו בכללי ובפרטי הלכות כבוד ספר תורה, שומה עלינו לברר את המקורות אשר מהם שאבו הפוסקים כללים אלו. ה"פרי מגדים" (שם) מבאר, כי כבוד ספר התורה נלמד מהלכות כיבוד תלמיד חכם, והמעין בהלכות כיבוד תלמיד חכם ימצא, כי יש לקום לכבודו כאשר הוא מהלך. לפיכך, הסיקו הפוסקים את כל הכללים הנזכרים, ולפיהם, כאשר ספר התורה אינו מוגדר כ"מהלך", אין חובה לקום לכבודו.

דף כב/ב והוא רחום יכפר עון

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית

בעבר הרחוק, נהגו ישראל ללקות מידי יום לפני תפילת ערבית, כדי לכפר על עוונות אותו יום. יש אומרים (בטור או"ח סי' רל"ז), כי מנהג זה אף הטביע את חותמו על סידור התפילה, באמירת הפסוק "והוא רחום" לפני תפילת ערבית, שהרי פסוק זה, שיש בו שלש עשרה מילים, אומר המלכה שלש פעמים בשעת ההלקאה, כמבואר בסוגייתנו, כנגד ל"ט מלקות (טור שם). עם השנים בטלה ההלקאה, אך הפסוק נותר על כנו.

אולם, הטור (שם) מבאר, כי תקנו לומר "והוא רחום יכפר עון ולא ישחית" לפני תפילת ערבית, משום שתפילת שחרית ותפילת המנחה תוקנו כנגד קרבנות התמיד של שחר ושל בין הערבים, והקרבן מכפר על עוונות. אולם, תפילת ערבית אינה כנגד קרבן, ולפיכך תקנו לבקש רחמים וסליחה מאת ה'.

הגאון רבי שמואל הומינר זצ"ל כתב בספרו "עולת תמיד" (פרק ל"ג) בשם הזוהר הקדוש (שמות ק"ל א'), כי הנשמות השוהות בגיהנום לוקות בלילה כפליים מאשר ביום. לפיכך, מתפללים "והוא רחום יכפר עון ולא ישחית" על נשמותיהם של אותם המתים השוהות בגיהנום. בדבריו מוסיף הגר"ש הומינר זצ"ל, כי יש לומר פסוק זה מעומק הלב ובכוונה גדולה, כדי להציל את נשמות ישראל מעונשה של גהנום. ואילו ביום שבת קודש, אשר בו שובתת את הגהינום, אין צורך לומר "והוא רחום" לפני תפילת ערבית.

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית

דף כג/ב ובבית דינו של שלמה

משפט שלמה בראי "חושן משפט"

גמרתנו עוסקת במשפט שלמה, אשר התרחש לאחר שאשה אשר תינוקה מת, נטלה את תינוקה של חברתה, ושתי הנשים הופיעו לפני שלמה המלך, כשבפיהן טענה זהה: "בנך המת ובני החי". בחכמתו הרבה עלה בידי שלמה לגלות מי היא אמו של התינוק החי, לאחר שציווה כי יש לגזור את הילד ולחלקו בין השתיים. או אז, זעקה האם האמיתית, כי היא מוותרת עליו "המת אל תמיתוהו".

מדוע חפצה אם התינוק המת בתינוק לא לה? "משפט שלמה", משמש כבסיס למספר כללי יסוד בדיני תורה, כפי שיבואר להלן. טרם נרד לפרטי כללים אלו, נתמקד במעשה עצמו. מה אירע שם? מדוע חפצה אם התינוק המת לזכות בתינוק לא לה?

לדברי המדרש (ילקוט, מלכים קע"ה), אותן נשים היו אלמנות ולא היו להן ילדים נוספים. לפיכך, אם הילד המת חשקה בתינוק אחר, כדי להיפטר, כביכול, מן הצורך בייבום או בחליצה. לדעת המאירי (בית הבחירה יבמות יז/ב), שתי נשים אלו היו כלה וחמותה והכלה היא זו ששכלה את בנה. אולם, זו מיאנה להמתין עד שיגדל התינוק השני, הלא הוא אחי בעלה, וייבמה או יחלצנה, ולכן היא מיהרה לאמצו אל חיקה. זו גם הסיבה להסכמתה לגזור את הילד החי לשניים, שהרי במותו ייפתרו כל בעיותיה באחת (ראה פירושים נוספים בדרך זו ב"צווארי שלל" לחיד"א, הפטרת מקץ, ובמפרשי המדרשים).

לדעת רבי יהודה החסיד, שתי הנשים היו אלמנות של אדם עשיר. באותה תקופה היה נהוג למנות את האלמנה כאפוטרופוס על נכסי ילדיה היתומים עד שיגדלו, וגם היא התפרנסה מנכסים אלו. אמו של הילד המת ביקשה, איפוא, על ידי גזילת התינוק, להשתלט על ממון עצום (פירוש רבי יהודה החסיד על התורה).

"משפט שלמה" כמקור לכללי דין תורה: מ"משפט שלמה" נלמדו מספר כללי יסוד בהלכות דין תורה. בהם, שעל הדין לחזור ולשנות לעצמו את טענות בעלי הדין, כפי שלאחר שכל אחת מן הנשים הרצתה את טענותיה, שב ושנה שלמה המלך לעצמו את טענותיהן - "ויאמר המלך שלמה זאת אומרת בני המת...", אף על פי שהטענות היו ברורות כל צרכן (ירושלמי סנהדרין פ"ג הל' ח, וכן נפסק להלכה "שולחן ערוך" ח"מ סי' י"ז סעי' ז).

פסיקת דין שלא על פי עדות: הרא"ש הוכיח הלכה נוספת מ"משפט שלמה". כל דין תורה נקבע על פי עדות הנאמרת בפני הדיינים. אולם, כאשר האמת זועקת מעצמה כי הצדק עם פלוני, רשאי הדין לפסוק את הדין גם ללא קבלת עדות, כשלמה המלך אשר פסק את דינו בחוכמתו הרבה. הרא"ש שונה **שלוש פעמים** (שו"ת הרא"ש כלל ס"ח סי' כ"ג, כלל ע"ח סי' ג', כלל ק"ז סי' ו'. עיי"ש שהוכיח כן מהגמרא) כלל זה, אשר נפסק להלכה (טור ח"מ סי' ס"ה, ועיי' ביאור הגר"א "שולחן ערוך" ח"מ סי' ט"ו סעי' ה', ו"נתיבות המשפט" שם ס"ק ב').

דיני תורה על גידול ילדים: הפוסקים והמפרשים התייחסו, איפוא, למשפט שלמה, כאל דין תורה לכל דבר ועניין, וגם לכך השלכה הלכתית משמעותית. מידי פעם נדרש בית הדין להכריע בין הורים גרושים, שלא הגיעו לכלל הסכמה מי מהם יגדל את הילדים בביתו. בגמרא (כתובות קב/ב) ובפוסקים ("שולחן ערוך" אהע"ז סי' פ"ב סעי' ז) מבוארים תקנות וכללים לעניין גידול הילדים, אשר נקבעו מתוך מטרה אחת בלבד - להיטיב עם הילד, ללא התחשבות ברצון הוריו (עיי' ברמ"א וב"פתחי תשובה" שם, בשם שו"ת הרדב"ז).

אלא אמרו "יבם" שהוא מושג ממסכת יבמות. אך האומלל נשאר בשלו, "לא כי, אלא "יון" אמרתם ועל אודותי שווחתם".

לומדי בית הכנסת שלא הצליחו להניח את דעתו חכנו בדעתם כיצד לנהוג עם הנפש הנכאה, והגיעו למסקנה שלא נותרה ברירה אלא לנסות ללמדו קצת "עיברי" כדי שידע להבדיל מעצמו בין "יון" ל"יבם" ויעמוד על כך שלא התכוונו להעליבו. ממהשבה למעשה, קבעו יושבי בית הכנסת בליפנישוק תורות בינם לבין עצמם כדי ללמדו לשון הקודש, והנה גילו שבכך רצונו הוא מצליח להבין את המוסר לו ותוך תקופה קצרה ידע הרבה יותר מאשר החילוק בין "יון" ל"יבם" עד שגדל לתלמיד חכם מופלג.

כאן היה ה"חפץ חיים" מפטיר ואומר למאזיניו: **"אני הכרתי יהודי זה כשהוא מכונה בתואר 'הגאון מליפנישוק'!"**

בימים אלו אנו נכנסים לימי ספירת העומר, ימי ההכנה למתן תורה. בכוחו של כל יהודי שנשמתו עומדת על הר סיני לזכות לחלק בתורה הקדושה. בהכנה נאותה בתקופה זו תוך התחזקות בלימוד התורה נזכה כולנו לקבל את התורה בחג השבועות מתוך אושר, שמחה וברכת שמים.

המעוניין לזכות את הרבים בספור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 474 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף כב/א ר' יהודה אומר ארבעים שלימות הוא לוקה

39X40 או 40X39

בסוגייתנו נחלקו רבי יהודה וחכמים, אם התורה ציוותה להלקות ארבעים מלקות, או שלושים ותשע מלקות בלבד.

מספרים, כי החידושי הרי"ם זצ"ל עסק בסוגייתנו בעת שעמד לבחינה אצל חותנו בעתיד. הבוחן התחכם ושאלו, כיצד יתכן שאלקו ילקה במספר מלקות זהה, הן לפי ר' יהודה והן לדעת חכמים. **יתכן** גם יתכן, השיב. נניח שאדם עבר על שלושים ותשעה איסורים שעונשם מלקות. בנוסף לכך, אותו אדם הוא שליח בית דין, ואירע, שהוא הלקה אדם ארבעים מלקות. לדעת חכמים הוא עבר על איסור "לא יוסיף", ואם כן בידו ארבעים עבירות, אשר על כל אחת מהן הוא חייב שלושים ותשע מלקות. אולם, לדעת ר' יהודה, מנין המלקות לעולם ארבעים, ולפיכך, אותו שליח בית דין לא עבר על איסור זה, ונותרו בידו, איפוא, שלושים ותשע עבירות, אשר על כל אחת מהן הוא חייב ללקות ארבעים מלקות כמות המלקות זהה, איפוא, לדברי הכל ומסתכמת ב- 4560 מלקות ("פרדס יוסף").

היו שהציעו אפשרות נוספת, ללחן. לדעת רבי מאיר (לעיל ד/א), עדים זוממים גם לוקים על עדות השקר אותה העידו, מלבד עונשם בגין "ועשיתם לו כאשר זמם", ואילו לדעת חכמים אין הם לוקים על עדות זו. מאחר שבדרך כלל בר הפלוגתא של רבי מאיר הינו רבי יהודה, יש להניח, שהחכמים החולקים עליו הם רבי יהודה, ואילו חכמים שבמשנתנו הם רבי מאיר. מעתה, אם אדם עבר על שלושים ושמונה איסורים, ובנוסף, גם העיד עדות שקר על פלוני, כי הוא חייב מלקות, אזי, לדעת רבי מאיר הוא ילקה פעמיים על עדות שקר זו [כמבואר שם במשנה], ואם כן הוא ילקה ארבעים פעם ל"ט מלקות. אולם, לדעת רבי יהודה עליו ללקות פעם אחת בלבד, ומנין המלקות הוא ל"ט פעם ארבעים מלקות. הן כאן התוצאה זהה - אלף חמש מאות ושישים מלקות... ("זכרון בספר").

דף כב/א ואשריהם תשרפון באש לא תעשון כן לה' אלקיכם

אין שלטי הכוונה בדרך לבית המקדש דרש רבי יצחק מולאליץ: בתורה כתוב (דברים יב/ט) "ואשריהם תשרפון באש.. לא תעשו כן

חתימה על ציון לפסק הדין: בתי הדין נוהגים להחתים את המתדיינים בפניהם על התחייבות לצייט לפסק הדין. לכאורה, מאחר שהשיקול הבלעדי העומד מול עיני הדיינים הוא טובת הילד, אין ההורים נחשבים כבעלי דין, אלא כצופים מן הצד. כלומר, אין להתייחס אל ההורה כמי שבא לתבוע את הילד "שלו", אלא כאל אדם טוב, החפץ בטובת הילד היקר לו מכל. ממילא, גם להתחייבותו לצייט לפסק הדין אין כל תוקף, שהרי אין הוא, אלא ככל אדם מן השוק, שיחתום על התחייבות בגין דין תורה שאינו קשור אליו כלל. אם כנים הדברים, "משפט שלמה" לא היה דין תורה כלל, מאחר שלא היו בו תובעים ונתבעים, שהרי ההורים אינם צדדים בעניין. אולם, אחר שהפוסקים והמפרשים התייחסו ל"משפט שלמה" כאל דין תורה, אשר בו שתי הנשים שימשו כ"צדדים", וכל אחת טענה כי הילד "שלה", בהכרח, כי לכל הורה זכות לגדל את ילדו, ותקנות חז"ל באות להסדיר זכויות אלו, אך אין להסיק מכך, כי להורה אין כל זכות בילדו (הגר"צ גרטנר שליט"א "ישורון" כרך ז', עמ' תק"ה ואילך).

דף כד/ב כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם

חובת הקריעה על ירושלים ומקום המקדש

גמרתנו מתארת את צערם הרב של רבן גמליאל, רבי אלעזר בן עזריה, רבי יהושע ורבי עקיבא, אשר בעת שהגיעו להר הצופים בדרכם לירושלים, "קרעו בגדיהם" על חורבן עיר הקודש ומקום המקדש. סעיפים רבים ב"שולחן ערוך" דנים במועדי החיוב, בסוג הקריעה, אם גם נשים וקטנים חייבים לעשות כן ועוד, בעת ראיית ערי יהודה, ירושלים ומקום הקודש והמקדש בחורבנם. במאמר שלפנינו נתמקד בשני נידונים - אם בזמנינו נוהג חיוב זה, ובדינם של תושבי ירושלים.

דין קריעת הבגד בעת ראיית ירושלים ומקום המקדש בחורבנם מקורו בגמרא (מועד קטן כו/א), בה נאמר: "כיון שהגיע לצופים - קורע". היינו, הרואה מרחוק את מקום המקדש, חייב לקרוע את בגדו. כך גם נפסק להלכה (רמב"ם הל' אבל פ"ט הל' ב' ובטוש"ע אורח ח"י סי' תקס"א), שהרואה את ירושלים ואת מקום המקדש חייב לקרוע, אם לא ראה אותם למעלה משלושים יום.

[יש שכתבו כי יתכן שקריעה זו נועדה לעורר את לב היהודי להצטער על חורבן בית מקדשנו (ראה ב"עיר הקדש והמקדש" ח"ג פרק י"ז סי' א' סעי' ד'). אולם, הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שו"ת "אגרות משה" אורח ח"י סי' ל"ז) כתב, כי אין אנו מבקשים טעמים אחר הנלמד מן הפסוקים. ברור, כי אם חיוב הקריעה נובע מהרצון לעורר צער בלב היהודי על חורבן המקדש, אין לקרוע בערב שבת קודש אחר חצות, כדי שלא להצטער בשבת. ברם, אם יש הנוהגים שלא לקרוע את בגדיהם בערב שבת אחר חצות, ניתן לבאר את מנהגם גם ללא טעם זה, שכן, פעולת הקריעה עצמה מעוררת צער גם אם אין זה ייעוד, ואין ראוי להכנס לשבת קודש בצער. עיי' "אגרות משה" שם ובספר "ארץ ישראל" להגרי"ט סי' כ"ב אות י"א].

עד שלהי תקופתו של השלטון הבריטי בארץ, ניתן היה לחזות ביהודים שפערו את עיניהם בתמהון ובכאב למראה מקום בית מקדשנו השמם ובתוך כך קרעו את בגדיהם. בעשרות השנים האחרונות התרופף מנהג זה, והפוסקים נדרשו לדון בו. תחילה נדון לגבי חובת הקריעה על ירושלים, שראייתה מחייבת קריעה בפני עצמה.

הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שו"ת "אגרות משה" אורח ח"י סי' ע') כתב, כי בימינו אין ראיית ירושלים מחייבת קריעה, משום שהיא בנויה לתפארת, ואומות העולם אינן שולטות בה. הוא מציין, כי חובת קריעה זו נותרה לגבי חבלי ארץ הנתונים לשליטת האומות.

אולם, הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל כתב ("מנחת שלמה" ח"א סי' ע"ג), כי רק שלטון שראשיו יכולים לעשות כרצונם נחשב כשלטון. ומאחר שנפסק להלכה (רמב"ם הל' עבודת כוכבים פ"ז הל' א'): "מצות עשה היא לאבד עבודת כוכבים... ובארץ ישראל מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצנו", וכיום אין באפשרות השלטון לעקור מקומות של עבודה זרה ממקומם, קיימת איפוא, חובת הקריעה גם על ירושלים עיר הקודש.

האם תושבי ירושלים חייבים קריעה? חובת הקריעה על מקום הקודש והמקדש מוסכמת על כל הפוסקים, אלא, שנחלקו הדעות אודות חיוב זה לגבי תושבי ירושלים [אין אנו נכנסים כאן לשאלה מי נחשב תושב ירושלים]. לדעת הרדב"ז (שו"ת סי' תרמ"ו) והחיד"א ("ברכי יוסף" סי' תקס"א), חובת הקריעה חלה גם על תושב ירושלים, שלא ראה את הכותל במשך שלושים יום. אולם, בעל ה"אליה רבה" (סי' תקס"א ס"ק ח') חולק על כך וסובר, כי תושב ירושלים אינו חייב לקרוע על מקום המקדש, אלא אם שהם מחוץ לירושלים מעל שלושים יום.

בשו"ת "דברי יציב" (סי' פ"ט) כתב, כי גדולי ירושלים הורו לסמוך על פסקו של בעל ה"אליה רבה", משום דלותם הרבה של תושבי ירושלים, אשר אילו היו צריכים לקרוע את בגדיהם בכל עת ראייתם את הכותל לאחר שלושים יום, היו נותרים ללא בגדים.

אכן, הגאון רבי יוסף שלו' אלישיב זצ"ל הורה לשואליו, כי גם תושבי ירושלים חייבים בקריעה למראה מקום חורבנו של מקום הקודש והמקדש ("מעדני שלמה" הל' בין המצרים), ואף הוא מקפיד לעלות מידי פעם בפעם לגג ישיבת ברסלב הסמוכה לביתו, ולהשקיף ממנה על מקום המקדש, כדי שלא יחלפו עליו שלושים יום בלא ראייתו ויתחייב בקריעה. נכדו הרב א.ז. שליט"א מוסיף ומספר, כי לכששאלוהו, כי מגג בניין זה אין רואים אלא את כיפתו הזהובה של המסגד הממוקם על הר הבית, השיב להם, שאין לך ראיית החורבן גדולה מזו של ראיית כיפת מסגד הבנוי במקום בית מקדשנו. (ראה עוד בעניינים אלו בספר "ארץ ישראל" לר"מ טיקוצ'נסקי, סי' כ"ב, "פאת השולחן" סי' ג', "ארחות רבינו" ח"ב עמ' קמ"ט, "נטעי גבריאל" על הל' בין המצרים, פרק ק').

לה' אלקים". המילה "אשריהם" מתפרשת גם כ"פסיעות", כמאמר דוד המלך (תהלים יז/ה): "תמך אשרי במעלותיך, בל נמוטו פעמי". היינו, תמוך את צעדי, את פסיעותי.

עובדי האלילים היו מעמידים שלטי רחוב, אשר כיוונו את ההולכים לבתי עבודה זרה, ובנוסף לכך, כדי להקל על בני האדם למצוא את מיקומם, הם בנו אותם "על ההרים הגבוהים".

אולם, הקב"ה אינו חפץ לכוון את הדרכים לבית המקדש - "לא תעשו כן לה' אלקים". רצון התורה הוא, שעולי הרגל יתורו וישאלו אחר המקום, ועל ידי כך יתפרסם דבר עלייתם ויצטרפו אליהם רבים נוספים!...

לעומת זאת, לגבי ערי מקלט ציוותה התורה (דברים יט/ג) "תכין לך הדרך". היינו, יש להכין את כל האמצעים המתאימים לכך, כדי שהרוצחים בשוגג ימצאו את דרכם לערי המקלט במהירות האפשרית, ללא שיסאלום ויצטרכו לענות "רצחת" או "הרגת" ובכך יפצו את החדשות הרעות בקרב הציבור (פה קדוש).

רעיון דומה הביע החזון איש זצ"ל לפני הרב מפוניבז' זצ"ל, אשר התאונן לפניו על הצורך לכתת את רגליו ברחבי תבל למען ישיבתו, בעוד פלוני אלמוני מקים את מוסדות החולין שלו בקלות וללא כל עמל וטרח.

"משמים הוא הדבר", הסביר לו החזון איש. "אגב כך, שהנך משוטט בעולם, אתה מקרב יהודים לעבודת ה'. לעומת זאת, לו היו סובבים אף הם בתבל, ומספרים על ענייניהם ועל מוסדותיהם לא היו משיגים מטרם זה."

מה עשה הקב"ה? השפיע להם שפע של ממון והם יושבים במקומם!...

דף כב/ב ולא קיימי מקמי גברא רבה

מיהו אדם גדול

פעם התארח תלמיד חכם גדול בבית האדמו"ר מאוסטרובצה זצ"ל. האדמו"ר הציע לפניו חידוש גאוני בהלכה, עד שהלה קרא ברוב התפעלות: אדם גדול מאד הוא זה שמחדש כך.

ענהו האדמו"ר: בגמרא נאמר, כי אלו שאינם קמים מפני "גברא רבה" שוטים הם, מפני שגדול כח חכמים, שיבצרי חדא' מהמלקות. כלומר, שאמרו, כי אין להלקות אדם ארבעים מלקות, כי אם שלושים ותשע מלקות, בלבד.

הרי לנו, שאדם גדול הוא זה שבכוחו להסיר מעט סבל מיהודי. הוא הוא 'גברא רבה'...

דף כג/ב עד שיבולו שפתותיכם מלומר די

למה יבולו השפתיים

בביא נאמר (מלאכי ג/ו): "והריקותי לכם ברכה עד בלי די" ודרשו חז"ל "עד שיבולו שפתותיכם מלומר די". הקשה הבעל שם טוב זיע"א: הלא האותיות "דלת" ו"יו"ד" אינן מבוטאות על ידי השפתיים, ומדוע, אם כן, יבולו שפתותיכם מלומר די?

והשיב: הכוונה היא, שמרוב שיאמרו די, שאינן אותיות המבוטאות בעזרת השפתיים, יבולו השפתיים מחוסר שימוש... ("בעל שם טוב על התורה", פרשת ראה).

לעילוי נשמת

הר"ר **אפרים יעקב פולק** ז"ל
ב"ר יצחק ז"ל נלב"ע ג' באייר תשד"ס

תנצב"ה

הונצח ע"י משפחת **פולק**,
קרפין, ומי זהב שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **מלכה מחלה הגר** ע"ה

ב"ר מרדכי זיסקינד ז"ל נלב"ע ג' באייר תשס"ו

תנצב"ה

הונצחה ע"י בנה ידידו הר"ר **דוד הגר** הי"ו